

Izen sintagmaren egituraz

PATXI GOENAGA

(EHU, Gasteiz)

Gai honetaz esateko guztiak esanda daudela pentsa badezake ere norbaitek, bada oraindik aski gai eta —esango nuke— aski iluntasun euskal izen sintagmaren egituraz. *EGLU-1* oso osorik IS-ri eskainia dugu, baina lan horren helburua ez zen hainbeste IS horren egitura zein ote den eztabaidatzea, IS horren oinarrizko osagaiak zerrendatzea baizik, elementu bakoitza bere sailean kokatuz eta sail bakoitzaren eta sail horretako elementu desberdinen erabilpenari dagozkion oharrak eginez.

Zuzenean egiturari buruz arduratu direnen artean, Rebuschi 1984 aipatu beharko genuke lehenbizi, eta baita Trask 1983 eta 1984 ere. Batez ere azken bi lanotan neronek lehenago proposatutako zenbait erregela eztabaidatzen da. Arrazoiz eztabaidatu ere, baina, esanak esan, oraindik ere badira, nere ustez, zenbait egitura aski korapilatsuak, ematen diren erregelekin nekez azal daitezkeenak. Horregatik hartu nahi izan dut hemen berriro gai hori, argi piska bat gehiago eskaini nahian edo. Gaia agortzeko esperantzarik gabe, noski.

Eztabaida teorikoetan gehiegi murgildu gabe, lantxo honen helburua da izen sintagma deitzen dugun horri dagozkion zenbait eztabaidagai aurkeztea eta egitura horretaz gogoeta egitea. Gainera, izen sintagmen axaleko egituraz arduratuko gara batez ere.

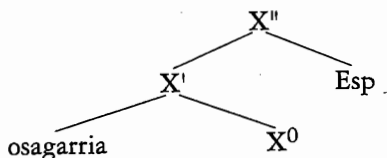
1.- Perpaus bat zenbait morfemaz osatutako katea dela esan dezakegu.

Har dezagun honako perpaus hau, adibidez:

(1) *Aitaren etxe zaharra defendituko dut.*

Morfema horietako batzu morfema lexikalak dira: *aita* eta *etxe* Izen kategoriakoak dira. *Defendi-* aditza dela esango dugu. Gero, badira zenbait atzizki edo: *-ren*, *-a*, *-tuko*, *-d*, *-t*, e.a. Hauek morfema gramatikalak direla esango dugu. Galdera, hortaz, da ea Perpaus osoaren, alegia, (1)-eko kate osoaren, eta kate hori osatzen duten oinarrizko osakin horien artean ba ote den bitarteko egiturarik. Alegia, ez ote den hor inolako jerarkiarik. Eta bistan da, badela. Adibidez, *aitaren etxe zaharra* bada zerbait, osagai bat, *defendituko dut* bezalaxe. Alde horretatik esaten ahal dugu perpausa zenbait *izen sintagmaz* eta *aditzaz* osatzen dela. Are gehiago, esan ohi dugu, baita ere, zenbait izen sintagma eta aditzak *aditz sintagma* deitu egitura osatzen dutela. Baina oraindik ere jarrai dezakegu geure galdeketa: sintagma horiek berek ez ote dute egitura jerarkizatu bat? Alegia, kategoria lexikalaren, izenaren, eta izen sintagma deitu dugun kategoriaren artean ez al da bitarteko kategoriarik? *X-barra teoria* deitzen denak dio bitarteko kategoria horiek badirela, eta, gainera, kategoria horiek denak ardatzat hartzen den X elementu baten “isladapenak” direla esango digu. X hau edozein kategoria lexikal delarik, hots: I(zena), A(ditza) edo Adj(etibo). Kategoria gramatikalek ere beren isladapenak izan ditzakete, bereziki P(osposizio) dei daitezkeenak. Sintagma horiek ardatzak agintzen dituen ezaugarriak izango dituzte. Horrela, posible da bereiztea izen sintagma, aditz sintagma edo adjetibo sintagma, buru edo ardatz desberdina dutelako. Baina, gainerakoan, sintagma guztiek funtsean egitura bertsua izango lukete: X burua, X' isladapena, buruak eta osa-

garriek osatua eta X^n isladapena, X' atalak eta espezifikatzaile deitzen ditugunez osatua. Hau da X -barra Teoriaren funtsezko ideia, alegia, hizkuntza guztietan, funtsean egitura abstraktu hau berau gauzatzen dela. Isladapen horiek X^n gisa markatzen dira, n hori zenbaki txiki bat delarik. Horrela X^n -ri frase deituko diogu. Eta n horrek har dezakeen baliorik nagusia hartzen duenean, X^{nag} izango dugu edo X -sintagma. Hortaz, esan daiteke X -sintagma oro X -ren gainean, X ardatz hartuta eraikitako proiektzioa, isladapena, dela. Horrela, *Izen Sintagma* deitzen duguna I (zenaren) gainean eraikitako isladapen nagusia izango litzateke: I^{nag} . Eta ardatza den izenaren eta izen sintagmaren edo I^{nag} -en artean ere bitarteko isladapenak izango dira. Alegia, n -ren balio altuena 2 dela onartuz gero, adibidez, ardatzak, X -k alegia, bere osagarriekin batera X' isladapena osatuko luke eta honek bere inguratzaileekin batera X^n sintagma:

Izen sintagmaren osagaiak oinarrian hiru motatakoak direla esan daiteke: 1) ardatz-elementu bat, Izena alegia; 2) ardatz horren osagarriak: izenlaguna, izenondoa eta perpausa (erlatiboa nahiz konpletiboa); eta 3) mugatzailea edo determinatzailea. Horixe da hain zuzen gramatiketan eta (cf. *EGLU-1*, adibidez), izen sintagmaren osagaiantzat proposatzen den sailkapena: Izena (izenordainak barne); Determinatzaileak eta Adjetiboa (hemen izenondoen eta izenlagunen azpisailak bereizten direlarik).

Izenaren osagarrien zereginik behinena ardatz elementuaren konprentzioa zabalteza litzateke. Hots: izenak berez dituen ezaugarriei (*etxe* izenari dagozkionei, adibidez) beste batzu erantsi dakizkieke osagarrien bidez. Gure (1)-eko kasuan, esaterako, *gure aitarena* delako zehatzapena erantsi diegu *etxe*-ren berezko ezaugarriei. *Zaharra* delako zehatzapena ere gehitu diogu. Beraz, izenak berez zituen ezaugarri semantikoei beste batzu erantsi dizkiegu. Horrela, zenbat eta tasun gehiago, izaki gutxiagori aplikatu ahalko zaio, erreferentzia zehatzago eginez. Eta zehazte lan hori azken muturreraino eramateko erabiltzen ditugu, azkenik, determinatzaileak.

Hiru klasetako elementu hauek jerarkia batean agertzen direla suposatuzeko eskubidea badugu. Euskaraz zer nolako egiturak osatzen dituzten elementu hauek, gramatikaren kategori-osagaiak emango digu. Garai batean sintagma-egitura-erregelak proposatzen ziren egitura horiek sortarazteko. Gaur badirudi sintagma-egitura-erregela horien zeregina erabat murriztu dugula eta, azken batean, sintagmen egiturak bete behar dituen baldintzak ezartzera mugatzen dela konponente hori. Dena dela, teoria mailan bertan hainbat puntu eztabaidagarri bada. Horietako bat, adibidez, n -ren balio altuena zein izan daitekeen. Gehienentzat, balio hori 2 da, baina bada 1 dela dioenik ere (Cf. Stuurman 1985, adibidez), 3 eta gehiagoko isladapen nagusiak proposatzen dituenik ere baden bezala. Beste arazo bat da, berriz, ea isladapen nagusi guztiak n -ren balio bera izan behar duten. Adibidez, Emonds (1985)-ek aditzaren isladapen nagusia hiru barratakoa dela proposatzen du, izenarena bikoia den bitartean. Bestalde, ez dirudi oso argi dagoenik zein diren isladapenak dituzten kategoriak. Adibidez, determinatzaileak edo zenbatzaileak, esaterako, onartzen al dituzte Det^n edo $Zenb^n$ isladapenak? Alde honetatik, era guztietako proposamenak dira.

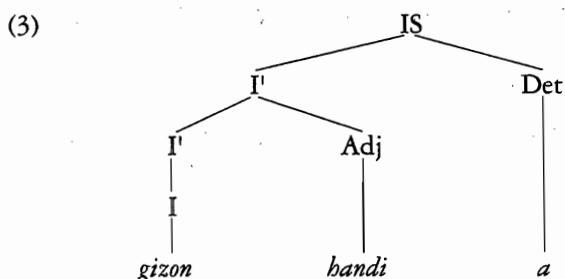
Kontua da sintagma-egitura-erregela guztiak funtsean itxura honetakoak izango direla

$$(2) X^n \longrightarrow \dots X^{n-1} \dots$$

Eta errekursibitatearen berri eman nahi bada, agian beste hau proposatuko genuke:

(2') $X^n \longrightarrow \dots X^m \dots$ (non $m=n$, edo $m=n-1$) (cf. Radford 1981: 106 or)

2.— Trask-ek, aurreko lanen kritika eginez, dio euskalari gehienek, edo ez dutela IS bezalako kategoria baten izatea aitortu edo onenean ere, egitura “laua” eskaini diotela, IS hitz segida soiltzat hartuz (cf. Trask 1984: 134). Baina IS-ek egitura jerarkizatua dutela begien bistako gauza da —pentsa, bestela, hainbat eta hainbat sintagma anbiguotan—. Zein litzateke, hortaz, *gizon handia* sintagmaren egitura, adibidez? Trask-ek berez izan litezkeen hiru egituren artean honako hau aukeratzen du:

Argudioak ere ematen dira. Juntagailu bidez koordina daitezkeen morfema kateak mota bereko osagaiak izan behar dute (cf. Chomsky 1957: 52). Alde honetatik, (4) eta (5) sintagmek funtsean egitura bera izan beharko dute:

(4) *Ikasle eta irakasleak*

(5) *Balio zahar eta asmo berriak*

Eta hauen egitura posible bakarra *ikasle* eta *irakasle*, biak mota bereko osagaiak izatea da¹. Berdin, *balio zahar* eta *asmo berri*, biek mota bereko osagai izan beharko dute. Eta mota bereko osagai horien koordinatzetik sortzen dena ere mota horretako osagaia izango da. Eta honi, *-ak* mugatzailea erantsita lortuko litzateke izen sintagma. Mugatzailearen aurreko osagai hori, X-barra teoriaren arabera, I-ren isladapena izango da: I'. Beraz, honako egituraren aurrean aurkituko gara:

(6) $I^n [I' [I' [balio zahar] \text{ eta } I' [asmo berri] \text{ Det } [ak]]]$

(1) Dena dela, honekin ere problemak izan ohi ditugu euskal izen sintagma koordinatuetan (cf. Goenaga 1980: 242-243). Adibidez, ondoko perpausetan b) eta c) zilegi izan behar lukete, baina ez:

- a. *birigarroari eta zozoari*
- b. *?birigarroa eta zozoari*
- c. *???birigarro eta zozoari*

Pluralean, berriz, gauzak bestela direla ematen du:

- a. *birigarroei eta zozoei*
- b. *???birigarroak eta zozoei*
- c. *birigarro eta zozoei.*

Hortaz, bada hemen bestelako debekuren bat ere, agian morfologiarekin zerikusi gehiago izango duena, sintaxiarekin baino.

Beraz, koordinazioak berarekin dituen betebeharreran oinarrituz, frogatuko litzateke I + Adj + Det segidaren egitura honako hau dela:

$$(7) \quad I'' [I' [I + Adj] + Det]$$

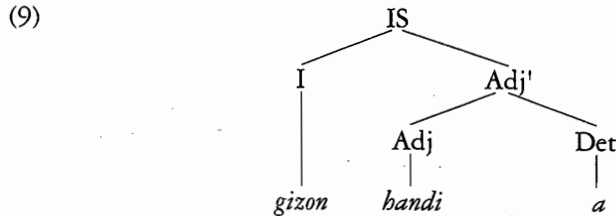
Hala eta guztiz, argudio bera erabiliz bestelako ondorioetara ere iritsi gintezke. Pentsa, bestela, honako adibide honetan:

$$(8) \quad \textit{Balio zabarrak eta berriak.}$$

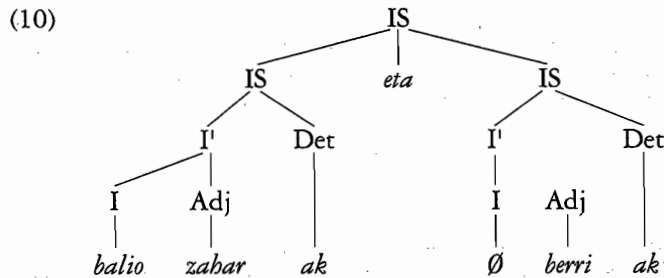
Honen aurrean, norbaitek pentsa lezake (8)an koordinaturik ditugun osagaiak *zabarrak* alde batetik eta *berriak*, bestetik, ditugula. Beraz, honako egitura proposa lezake:

$$(8') \quad IS [I [\textit{balio}] \textit{ } \textit{ } [\textit{ } [\textit{zaharrak}] \textit{ } \textit{ } \textit{ } [\textit{berriak}]]]$$

Galde markak jarri baditugu ere, osagai hori, osagai bada, adjetiboaren isladapena izango litzateke, beraz, Adj' edo, agian, Adj". Hori horrela izanik, (3) egituraren orde, honako beste hau beharko genuke:

Baina bistan da (3) eta (9) muturka ari direla. Beraz, irtenbideren bat bilatu behar. Irtenbide hori bigarren osagaiaren ardatz izango litzatekeen izena nolabait hutsik dagoela pentsatzea izango litzateke. Horrela, koordinazioaren baldintza errespetatuko litzateke:

Horretarako, suposatu behar da koordinaturiko bigarren osagaiaren ardatza izango litzatekeen izena hutsik aurkitzen dela. Isiltze kontu hori oso arrunta denez, isilpeko izen horren erreferentea finkatzea testuinguruaren mende gelditzen delarik², bidezkoa dirudi (3)-ko eta, horrenbestez, (10)-eko egiturari eustea. Beraz, izenak eta

(2) Koordinazioan horrelakoak oso maiz gertatzen dira. Adibidez:

Peruri sagar gaziak gustatzen zaizkio, neri, berriz, GEZAK. Euskaraz elipsi kontu hauek aztergai ditugu hein handi batean, baina ez dut uste inork uka dezakeenik goiko perpaus horretan *gezak* hori IS dela, eta IS horren muina den izena kasu honetan *sagar* izango litzatekeela, nahiz eta ezkutuan egon.

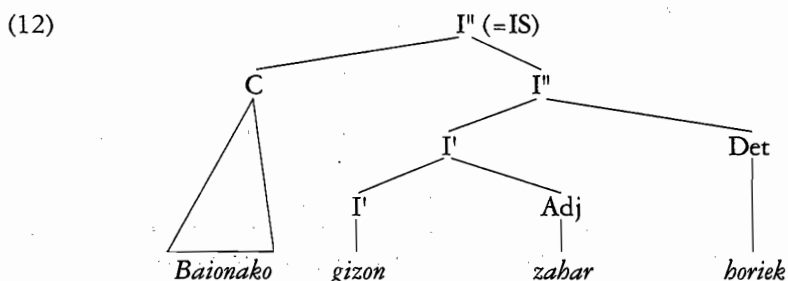
Bestelako egituretan ere sarri samar gertatzen da izen sintagmaren burua isilpean. Hori da erlatibo "sustantibatu" deituetan ere gertatzen dena, adibidez.

izenondoak (edo adjetibo sintagma, zehazkiago mintzatzeko, zeren adjetiboak ere bere isladapena izan bait dezake, ingurutzaille eta guzti) osagai bat osatzen dutela onar dezakegu: I'.

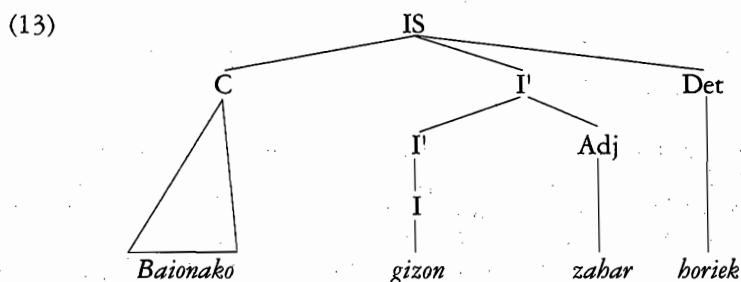
3.- Baina beste kontu bat ere bada Trask-en lanean eta *izenlagun* deitzen dugunari dagokio. Alegia *gizon zahar horiek* bezalako izen sintagma baten egitura zein den ikusi ondoren, honako honen tankerakoena zein ote den ikusi beharko genuke:

(11) *Baionako gizon zahar horiek*

Trask-en arabera, izen sintagma honen egitura honako honen tankerakoa litzateke, IS elementu errekursibotzat hartuz:

Hortaz, izenlaguna, IS-ren osagai izateaz gainera, bere eskuinera doana ere IS izango litzateke. Egitura hau Goenaga 1980-k ematen duena ez bezalakoa da. Han beste era honetako egitura bat proposatzen zen:

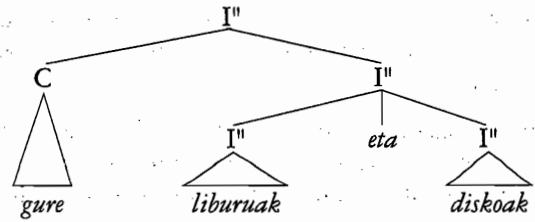
Oraingoa ere, argudioa egitura koordinatuetan bilatu behar:

(14) a. *Gure liburuak eta diskoak*

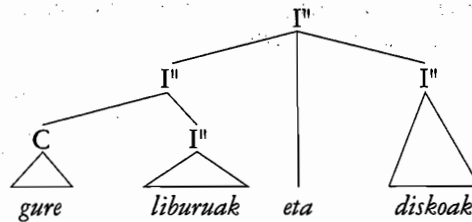
b. *Gure liburu eta diskoak*

(14b)-ren interpretazioa ez bezala, (14a)-rena bikoitza dugu: hots, uler daiteke liburuak eta diskoak gureak direla, alde batetik, eta uler daiteke, baita ere, inoren diskoez eta gure liburuez ari garela. (13)-ko egitura proposatuz gero, nekez eman ahalko dugu bi interpretazio hauen berri. (12)-ko egiturak, berriz, ez luke horrelako oztoporik izango. Horrela, (14a)-k dituen bi interpretazioei honako bi egitura hauek legozkieke:

(15) (a)

(b)

Eta hemen ere arrazoa eman behar Trask-i, baldin eta koordinazioan oinarritutako irizpide hori baliozkotzat jotzen bada, C osagai hori ere koordinatutako bigarren atalean hutsik egon daitekeela onartzen ez badugu behintzat. Alegia:

(16) $I'' [I'' [C [gure] I' [liburu] Det [ak] eta I'' [C [\emptyset] I' [disko] Det [ak]$

Eta egia esan, zenbait kontestutan, delako izenlagun hori ere, ardatz elementua ez izan arren, isilpean egon daitekeela ematen du. Adibidez, pentsa dezagun (17) perpausa bezalako batean:

(17) *Aitaren adiskideak nik sarrerazi ditut, baina bezeroak, idazkariak.*

Hemen ere, bi interpretazio dira posible *bezeroak* sintagmarentzat: a) “bezeroak” inorenak direla, ez aitarenak. Alde honetatik, bi IS izango genituzke kontrajarriak: *aitaren adiskideak* alde batetik, eta *bezeroak* bestetik. b) bigarren interpretazioan, berriz, suposa daiteke bezeroak ere, adiskideak bezala, aitarenak direla. Horrenbestez, kontrajarriak daudenak *aitaren adiskideak* eta *aitaren bezeroak* izango lirarteke. Oraingoan, beraz, posible dela dirudi isilpeko konplementuak ere izatea. Beraz, eztabaidan ditugun bi egituren artean hautatzeko —hautatu behar bada— oinarri sendoagirik gabe aurkitzen garela esango nuke.

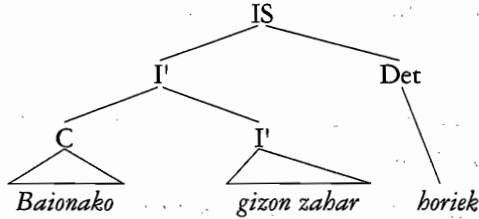
Baina gure egituraren antzekoren baten premia ere badela pentsatzeko eskubidea badugu. Horretarako, aski dugu ondorengo sintagman begiak jartzea:

(18) *Kristauen balio zahar eta marxisten bide berri guztiak.*

Trask-en erregelekin ez ginateke gauza izango (18) perpausarentzat egitura aproposa eskaintzeko. Baina koordinatutako elementuak osagai izan behar badute, edo a) *kristauen balio zahar* alde batetik, eta *marxisten bide berri*, bestetik, mota bereko osagaiak ditugu, edo b) *kristauen balio zahar* eta *marxisten bide berri guztiak* ditugu

koordinatutako osagaiok. Baina beti ere, *kristauen balio zahar*-ek osagai izan beharko luke. Eta hau osagai bada, *marxisten bide berri* ere osagai izango da. *Bide berri* ere osagai denez, esan nahi du izenlagunak "anaia"-tzat har dezakeela I'. Edo bestela esan, (13)-ko egituraren antzekoren bat behar dugula. Horrela, izenlagun delako horrentzat bi kokagune pentsatu beharko dira: (13')-koa eta (12)-koa:

(13')

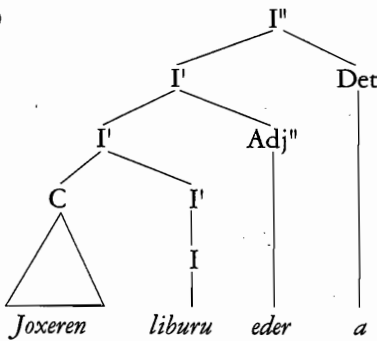

4.- Izenlaguna I'-ren anaia izan badaiteke, eta izenondoa ere bai³, galde liteke ea zein izango litzatekeen ondoko IS honen egitura:

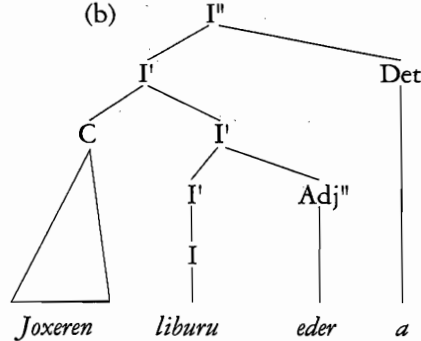
(19) *Joxeren liburu ederra.*

Izenlaguna IS-ren 'anaia'-tzat eman genezakeeneko egitura (hots: [_{I'}Joxeren I' [liburu ederra]]) albora utzita, eta besterik frogatzen ez den bitartean, honako era hauetara irudika liteke⁴.

(a)

(b)

Eta esan behar da bi egitura horiek justifikaturik daudela interpretazioa ere bi eratakoa izan daitekeelarik: a) -ren interpretazioa honako parafraisi honek idarokitzen duena izango litzateke: "Ederra den Joxeren liburua"; b) -rena, berriz, "Joxerena den liburu ederra". Hau honela bada, *Joxeren liburu* osagai da batean, eta *liburu eder* ere bai bestean. Har dezagun beste adibide hau:

(20) *Nik Joxeren andregai euskaldunak aipatu nituen
eta zuk, erdaldunak*

(3) Zeren adjetiboa, dirudienez, ez da subkategorizatutako osagarria eta, horrenbestez, ez litzateke I'-ren anaia izango, I'-rena baizik (cf. Stowell 1981).

(4) Jakina, izenlaguna eta adjetiboa, biak, parean, bakoitza alde banatan ezar genitzake, baina badirudi horrelako "abarreztatzeak" ez direla zilegi, Emonds (1985)-ek dioen bezala: "between the lowest X' and the highest X' in a given X^{max} there can only be one phrasal sister per head (e.g. languages observe binary branching)" (28. or.). Dena den, tankera horretako proposamenak ere egin izan dira.

Erdaldunak izen sintagma da, baina argi dago hor badela zerbait isilpean dagoena: *Joxeren andregai*, hain zuzen. Hutsune horrek “aurreko” edo antezedente hori eskatzen du *erdaldunak* izen sintagma zuzen interpretatuko bada⁵.

Beraz, (20)-ko *erdaldunak* IS-ren egitura honako hau izango genuke:

$$(21) \text{I}'' [\text{I}' [\text{I}' [\emptyset] \text{Adj}'' [\text{erdaldun}]]] \text{Det} [\text{ak}]]$$

Era beretsuan:

$$(22) \text{Nik Joxeren andregai erdaldunak ezagutu nituen eta} \\ \text{Pellok Andonirenak}$$

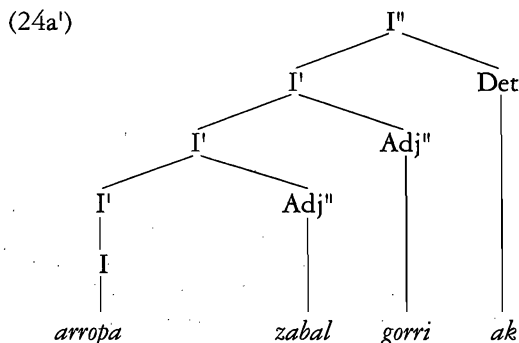
diogunean, *Andonirenak* horretan isildurik daukaguna *andregai erdaldun* litzateke. Hau ere osagai dugu, beraz, I' hain zuzen. Eta hemen, egiazki *Andonirenak* izen sintagmak honako egitura hau izango luke:

$$(23) \text{I}'' [\text{I}' [\text{C} [\text{Andoniren}] \text{I}' [\emptyset]]] \text{Det} [\text{ak}]]$$

Eta honek ez du inolako misteriorik. Hain zuzen, IS batean adjetibo bat baino gehiago dugunean ere gauza bera gertatzen da:

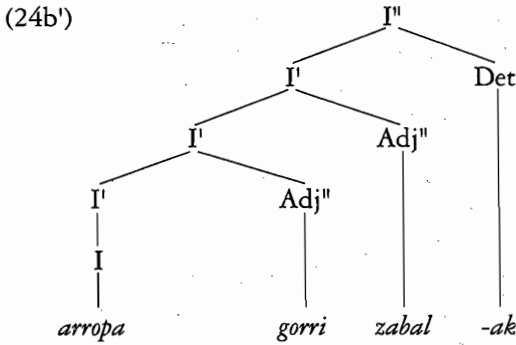
$$(24) \text{a. Arropa zabal gorriak} \\ \text{b. Arropa gorri zabalak}$$

Batarentzat honako egitura hau proposatzen ahal dugu:

“Nik arropa zabal gorriak jantziko ditut baina zuk berdeak” perpauseko bigarren atalaren interpretazioa honako hau izan liteke: “zuk *arropa zabal* berdeak”:

(5) Hain zuzen, morfema segida bat osagai den ala ez erabakitzeke bi erizpide erabili ohi dira: bata, gorago erabili den koordinazioarena eta bestea, ingelesari gagozkiola *one*-ren erabilera, zeren honek osagai den aurreko bat behar baitu, zuzen interpretatu ahal izateko. (cf. Jackendoff 1977: 58 hh, Radford 1981: 92, edo Emonds 1985: 28). Gure kasuan *one*-rik ez dugu, baina bai \emptyset , hutsunea, alegia, aurreko baten erreferentziaz “bete” behar duguna.

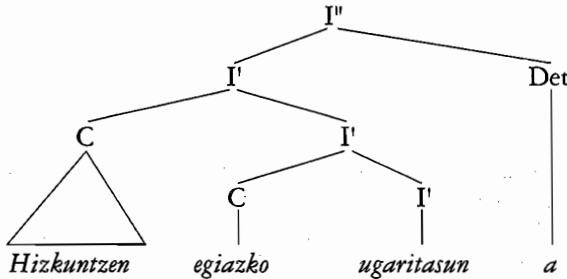

Nik arropa gorri zabalak jantziko ditut baina zuk jantzi itzazu estuak esanez gero, "arropa gorri estuak" uler daiteke bigarren atalean.

Egia da funtsean gauza bera esaten ari garela (24a) eta (24b) diogunean, zeren arropak gorriak eta zabalak baitira, baina egitura desberdina dutela ere ontzat eman daiteke⁶.

Bi izenlagun aurkitzen direnean ere gauza bera dugu⁷:

(25) *Hizkuntzen egiazko ugaritasuna*

Arazorik ez da osagarri guztiak adjetibo edo denak izenlagun ditugunean. Bata bestearen segidan doazenez gero, egituran ere bata bestearen gainean joateko arazorik ez da. Izenlagunak eta izenondoak, denak, agertzen direnean ere ez genuke arazorik izan behar, *EGLU*-1-ean onartzen den bezala, izenlagunak eta izenondoak, biak, adjetiboaren azpisail badira⁸. Arazoa ikusten badugu, batzuk alde batera eta besteak bestera joaten direlako da. Baina ordena kontuez abstrakzio egingo bagenu, I'-ren, edo agian I''-ren errekursioa besterik ez genuke izango.

Ezker-eskuin kokatze kontuak badirudi hizkuntza bakoitzari dagozkionak direla, ez orokorrak. Onenean ere parametro-aldagarritasunaren mende egongo litzateke ardatzaren kokagunea. Euskarari dagokionez, badirudi "head-parameter" delako hori, "burua eskuinetara" gisa gauzatuko litzatekeela (cf. Eguzkitza 1986 eta O. de

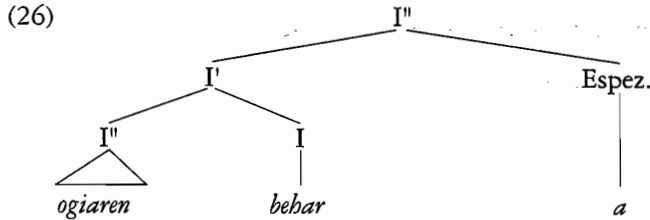
(6) Ez da hau, hala ere, Wilbur (1979)-ren gauzak aurkezteko modua, bi IS koordinatutatik erakartzen baititu horrelako sintagmak (ik. 71 hh).

(7) Erlatiboekin ere berdin. Cf. De Rijk (1972: 148-150) eta, batez ere, Oyharçabal (1987: 211-218), non argudioak ematen baitira frogatzeko koordinaturiko perpaus erlatiboak eta elkarren gainean pilaturikoak bereizten direla.

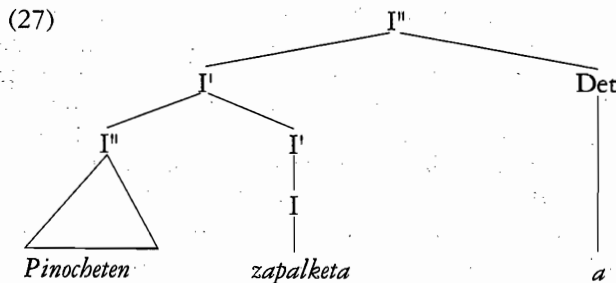
(8) De Rijk (1988)-rentzat ere izenlagunak ez dira PP (=posposizio sintagmak) A (=adjetibo) baizik.

Urbina 1986). Dena den, problema da normalki izenlagun gisakoak, P konpletiboak, erlatiboak, konparatiboak, e.a. bezala, ezkerretara kokatzen direla, baina izenondoak ("gaixo andrea" eta antzekoak albora utziz gero) beti ardatzaren eskuinaldera joaten direla. Hain zuzen kontraste berbera dugu ingelesez, nahiz eta alderantzizkoa (cf. Stowell 1981: 284 hh). Ez dakit zenbatetaraino den baliozkoa hizkuntzalari horrek adjetiboari buruz dioena. Honek hitz-eraketa erregelaren bat proposatzen du $A[A-N]$ egiturako izen konplexuak sortaraziko lituzkeena⁹.

Beste arazo bat, osagarri hauei dagokiena, da erabakitzea ea osagarri hauek denak IS-ren jerarkian kokagune bera duten ardatzari begira. Stowell-ek dioenez, (1981: 70) Espezifikatzaileak X" mailan kokatzen dira eta subkategorizatutako konplementuak, berriz, X'-ren azpian. Honek esan nahi du adjetiboak ez direla I-ren anaia izango, I'-renak baizik, adjetiboak ez baitira subkategorizatuak izan ohi. Honen arabera, "izenlagunak" bi mailatakoak izango lirateke: subkategorizatuak direnak I^o-ren anaia lirateke, baina gainerakoek, izenarengandik urrutiago behar dute. Eguzkitza (1986)-k *ogiarren beharra* bezalako izen sintagma batentzat honako egitura hau proposatzen du:

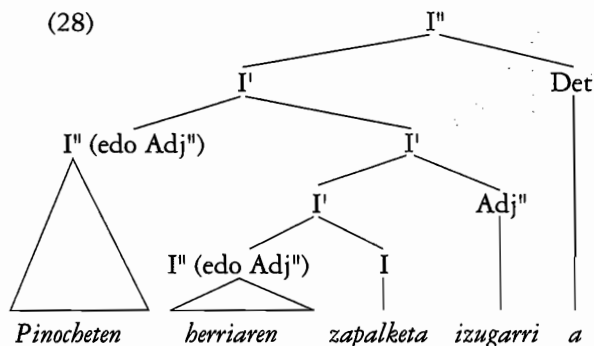
Alde honetatik ez dugu inongo erreparorik, baina Eguzkitzak ez digu ezer esaten *Pinocheten zapalketa* bezalako IS-ei buruz. Hemen ez dirudi *Pinochet zapalketa* izenaren osagarri denik, sujetu baizik. Horrenbestez, kasu honetan orain arte aipatu ditugun izenlagunentzat¹⁰ bezala, hau izango litzateke egitura:

(9) Euskarari dagokionez, dena den, datu argi bat badugu eta hau da: normalki, atzizkirik gabekoak direla izenondoak eta hauek beti izenaren eskuinaldean doazela. Atzizkidunak, berriz, *-ko*, *-en*, *-garren*, *-dun*, *-tar*, eta erlatibozko perpausak, normalki ezkerretara kokatzen dira. Hala ere, hitz elkarketan hertsiki errespetatzen da "burua eskuinean" delako printzipioa, nahiz eta lehen osagaiak inolako atzizkirik izan ez: *esne-behi*, *taberna-zulo*, *txori-buru*, e.a. Arazoa hor dago, dena den.

(10) Gauza jakina da ingelesez genitiboak espezifikatzailetzat hartzen dela. Hala ere, De Rijk (1988)-k esaten duen bezala, "It turns out that there are important structural differences between the English possessive and the Basque genitive. English possessives do not allow demonstratives (...). I assume therefore that Basque genitives are not dominated by SP(N)".

Beraz, oraingoz determinatzaileak eta kanpora utzirik, honako egitura posible honekin topo egin genezake, nahiz eta *-en* atzizkidun genitibo bi segidan aurkitzea ez den oso normala:

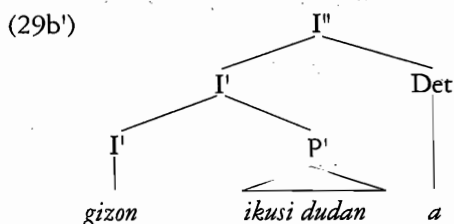
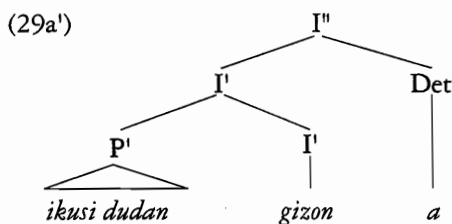

5.- Erlatibozkoak eta konpletiboak izango lirateke IS-ko beste osagarri batzu. Hemen ere ez dago adostasunik euskalarien artean. De Rijk (1972)-k, adibidez, $IS[P' [IS]]$ egitura proposatzen duen bitartean, Oyharçabal (1987)-k, esaterako $IS[[P' I'] Det]$ egitura proposatzen du. Hori da Eguzkitza (1986)-k proposatzen diguna ere.

Azken proposamen honek badu alde on bat eta hau da: erlatiboek, izenlagunek bezala, beren kokaleku normala izenaren ezkerraldera badute ere, eskuinera ere ager daitezke. Eta erlatiboa eskuinera doanean mugatzailea beti azken muturrean gelditzen denez, erlatibozko perpausa adabegi hau baino "beheragokoa" izango dela ematen du, bai alde batean eta bai bestean doanean. Beraz, honako izen sintagma hauen-tzat

- (29) a. *Ikusi dudan gizona*
b. *Gizon ikusi dudana*

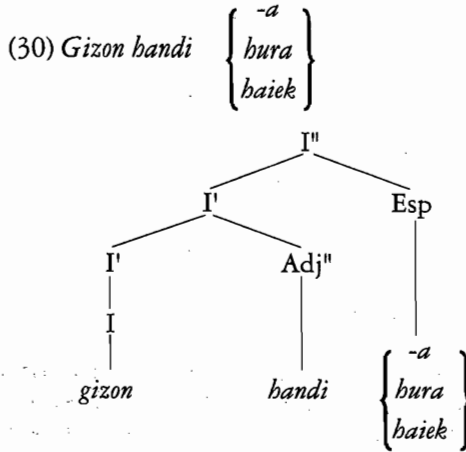
honako egitura hauek proposa ditzakegu:

Hau ere arrazoi bat gehiago izango litzateke izenlagunak ere mugatzailea baino beherago ezartzeko (cf. *zeruko aita / aita zerukoa*). Dena dela, erlatiboak eta izenlagunek kokagune berak izango litzukete: I'-ren anaia gisa, eta baita, agian, I'-ren anaia gisa ere. Konpletiboak, berriz, subkategorizatuak diren heinean I'-ren azpian egon beharko dute.

6.- *Espezifikatzaileak*.- Tradizioz, espezifikatzailearen lekua betetzen ahal dutenak mugatzailea, erakuslea eta gainerako "determinatzaileak" izango genituzke. Ikusi dugu, bestalde, beste hizkuntzetan posesiboa espezifikatzailetzat hartzen bada ere, euskaraz ez dirudiela egoki horrela tratatzeak.

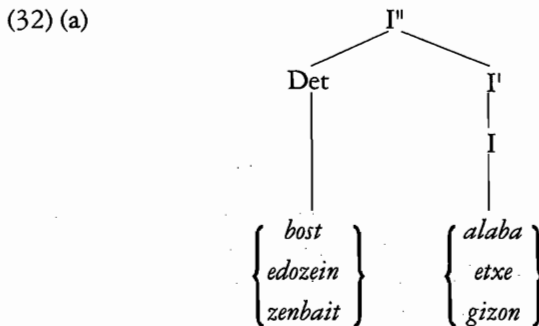
Mugatzailea eta erakuslea, agertzen direnean, izen sintagmaren azken muturrean kokatzen dira. Beraz, espezifikatzaileari eskaini ohi zaion zeregina eta kokagunea izateko inongo arazorik ez dute¹¹. Adibidez:

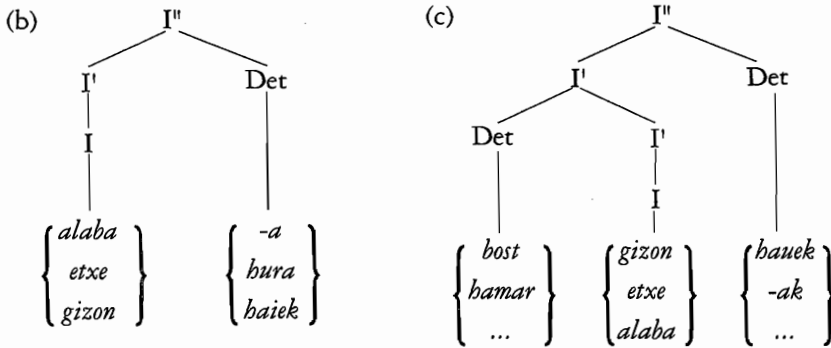
Determinatzailea era honetan beti sintagmaren kanpokaldean kokatuko litzateke, baina, besterik frogatzen ez den bitartean behintzat, sail berean sartu beharko genituzkeen beste zenbait elementu (numeralak, adibidez) ez dira itxuraz hain kanpokaldean gertatzen:

(31) *Atzoko zure Bilboko beste BOST lagun baiek.*

Alegia, izen sintagma zenbait izenlagunez hornitua dugunean, izenaren ezkerralde-
ra kokatzen diren zenbatzaile horiek izen sintagmaren nahikoa barruan agertzen direla
ematen du. Jakina, izenlagunik ez bada, orduan mugatzailea bezain kanpora gertatzen
dira, nahiz eta sintagmaren beste aldean agertu:

(11) Bada, hala ere, IS deitzen ditugun horiek I-ren isladapenak direla esan beharrean Det-en isladapen direla dioenik ere.

(32)-koak izen sintagma direla argi dago, izen sintagmari dagokion distribuzioa baitute multzo horiek. Zein litzateke, baina, (31) bezalako sintagma baten egitura? Hemen, ezkeraldera lerrokatuak agertzen diren izenlagun horiek, (eta *beste* ere sail berekoa da)¹², axaleko ordena sakonagoko zerbaiten islada bada behintzat, I''-ren anaia izango lirateke eta honako egitura hau proposatuko genuke:

- (33) I'' [zure I'' [atzoko I'' [Bilboko I'' [beste I'' [I'' [Det [bost I'' [I' [lagun
 Adj'' [zalapartari]]] haiek]]]]]]]]

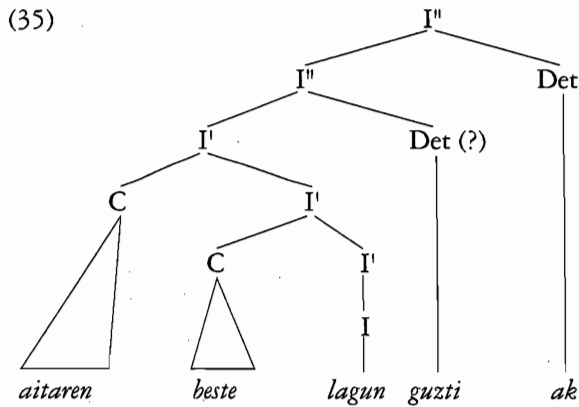
Hala ere, badira beste zenbatzaile batzu izen sintagmaren eskuinaldean kokatuak agertzen zaizkigunak: *asko*, *guzti*, *bat*, *bi*, eta beste bakarren batzu. Hauekin ere, kokagunea gora behera, berdin joka liteke. Baina *guzti*-rekin behintzat seguru asko justifikatuago dago, gorago esan bezala, izen sintagmaren kanpokaldean ezartzea, izenlagunak eta determinatzaileak azpian harrapatzen dituela¹³. Hots: izenlagunok I''-ren anaia direlarik eta ez I''-renak¹⁴. Horregatik (34)-eko sintagmaren egitura honako hau izango litzateke:

- (34) *Aitaren beste lagun guztiak*

(12) *Beste* zein gramatika kategoriatakoa den erabakitzea ez da batere erraz. Oker ez banago, bera da bere saileko kide bakarra. Dena den, gainerako izenlagunen jokabide berbera du: izenlagun deitzen ditugun guztiak bezala, izenaren ezkeraldera kokatzen da, baina hortik aparte ez du leku jakin batekiko atxikimendu berezirik: *atzoko beste gizon hura* nahiz *beste atzoko gizon hura*. Dena den, sarritan leku bat nahiago badu, anbiguitaterik ez gertatzeko izaten da, baina hau gainerako izenlagunekin ere gertatzen da. Dena den, izenlagunak adjetibo klase bat badira, ez genuke arazo berezirik izan behar *beste* ere sail honetan kokatzeko.

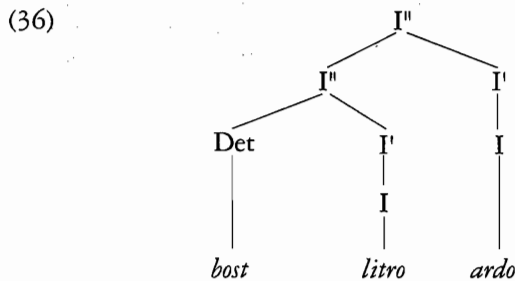
(13) Dena dela, kontuz ibili behar da ematen diren arrazoiekin. Adibidez, *ez dut uste Hernanz eta Brucart* (1987)-k gaztelaniari buruz diotenak euskararentzat behintzat balioko lukeenik. Honela mintzo zaizkigu: "Como cuantificador universal, *todo* incluye dentro de su ámbito al resto de unidades que forman el SN, sin excluir ni tan siquiera el artículo. Este es, probablemente, el motivo por el que ocupa de forma constante la posición más a la izquierda del SN" (189. or.).

(14) Gainera, *guzti* (eta *bakoitz* ere, beharbada) agian adjetibo berezitzat hartzeko eskubidea izango genuke, mugatzaierik gabe ezin ager daitezkeenez gero. Alegia **gizon guzti* ez litzateke izen sintagma, isladapen nagusia, izango. *Bost gizon*, edo *zenbait alaba*, berriz, bai.

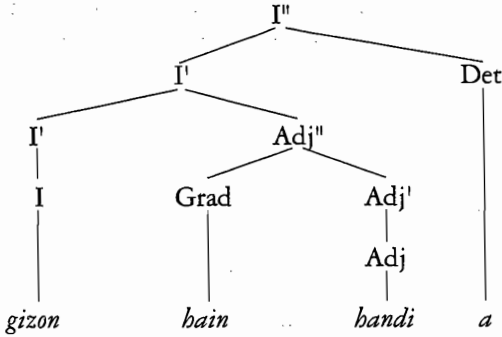
Espezifikatzailearen barruan aurkitzen dira neurria adierazten duten sintagmak ere, *bost litro ardo*-ren tankerakoak. Garbi dago *bost litro* osagai dela (cf. *ZENBAT ardo*). Osagai hori, gainera, izen sintagma da, nahiz eta eskakizun bereziak dituen izen sintagma izan, zenbatzaile bat nahitaez eskatzen duena.

Ez da erraz xehetasunetan sartzea, baina argi dago Villasante-k dioena (1974: 25) ez dela oso zuzena: "La construcción *Beira bat ur* Ax. 264 (...) parece justificarse suponiendo que a *ur* se le ha quitado la desinencia del caso posesivo, que se da por sobreentendida. Según esto *Baso bat ur* sería abreviación de *Baso bat ur(ar)en(a)*". Askoz zuzenago da pentsatzea *baso bat*, izen sintagma izateaz aparte, neurria adierazten duen osagaia dugula. Gainera, gauza jakina denez, sintagma honen agerpenak bidea ixten dio mugatzaileari, beraz, bera da nolabait mugatzaile. Hortaz:

Bestalde, adjetibo sintagmetan ere horrelakoak ager daitezke: *bost metro luze* eta antzekoetan alegia. Hauek denak adjetiboaren edo izenaren neurria adierazten dute eta Espezifikatzaile direla esan daiteke.

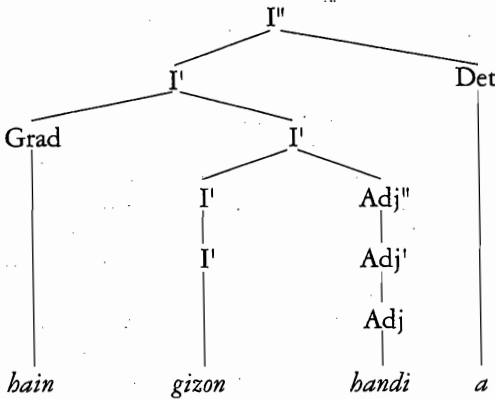
7.- Adjetiboei dagozkien espezifikatzaileez eta osagarriez ere zerbait esateko bada. Oso eta gainerako "gradu morfemei" buruz Trask-ek dio (cf. 150. or.) I'-ren aurretik doazela: *oso gizon handia*, *aski gizon handia*, *bain gizon handia*. Baina gauza jakina da honelako graduatzaileek bi kokagune dituztela: izenaren aurrean, goiko adibideetan bezala, eta baita, izena eta adjetiboaren artean ere: *gizon oso handia*, *gizon aski handia*, *gizon bain handia*. Elementu hauek adjetiboaren espezifikatzaile badira eta adjetiboaren ondo-ondoan joango balira beti, (37) bezalako sintagma baten egitura honako hau litzateke:

(37) *Gizon bain handia*

Baina euskaldun askorentzat normalagoa litzatekeen erabilpidea hartzen badugu kontutan:

(38) *Hain gizon handia*

agian beste egitura hau proposatuko beharko genuke:

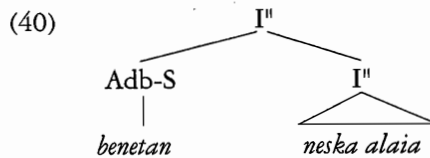
Ez dakit zenbateraino diren bidezko proposatu diren bi egiturok, baina agian pentsa liteke esapide bataren eta bestearen artean badela desberdintasunen bat. Funtsean (37) eta (38), esanahiaren aldetik berdin-berdinak izanarren, pentsa liteke kasu batean eta bestean graduatzaile, edo dena delako horrek, atal desberdinak besarkatzen dituela: adjetiboa batean, eta I' isladapena —edo agian, I^{''}, izen sintagma osoa— bestean. *Oso gizon handia* diogunean, *oso-k*, ikuspegi honetatik, *gizon handi* edo, agian, *gizon handia* harrapatuko luke bere azpian. *Gizon oso handia* diogunean, berriz, *oso-k handi* bakarrik besarkatuko luke. Dena den, hau irudipen hutsa baldin balitz ere, hor dugu arazoa.

Bestalde, *oso*, eta seguru asko bere kidekoren batzu, *benetan*, *egiazki*, e.a., gainerako graduatzaileetatik bereizi daitezke. Izan ere, hauen adberbiotasuna, nolabait esateko, askoz begien bistakoagoa da. Baina ez bakarrik erakusten duten morfologi itxuragatik, beren jokabideagatik baizik. Jakina da, izan ere, morfema hauek mugikortasun handi

xamarra dutela perpausaren barnean¹⁵. Esan nahi baita, *oso* bezalako batek aukeran duela izenaren eta adjetiboaren bitartean nahiz izen-adjetibo multzoaren ezker aldean kokatzeko. Perpausaren barnean kokatua ere agertzen zaigu sarritan:

- (39) a. *OSO neska alaia zen Lourdes*
 b. *Neska alaia zen Lourdes, OSO*
 c. *Neska alaia zen, OSO, Lourdes*
 d. *OSO zen neska alaia Lourdes*
 e.a.

Ez dakit zein diren zehazki tokialdatze horrek dituzkeen debekuak, baina fenomeno honek goiko egituraren ordez beste honako hau proposatzera bultzatu behar ko gintuzke:

Dena den, ohartu behar dugu mugikortasun hau ez dutela graduatzaile izena ezarri diegun guztiek. *Hain* eta honen sailekoek, adibidez, ez dute horrelakorik onartzen. Horregatik diogu bi sail berezi behar ko liritekeela.

Perpaus konparatiboetan ere antzeko arazoak aurkitzen ditugu. Erabateko azterketa egin gabe ere, hainbat arazo aurkitzen ditugu perpaus mota honetan. Berdintasuna adierazten dutenekin, —*bezain, adina, hainbat*, e.a. -ekin— kokaguneak ez digu hainbesteko zailtasunik aurkezten: gainerako graduatzaileekin edo zenbatzaileekin batera dabilta. Horrek esan nahi du hauek ere nolabaiteko espezifikatzaileak izan daitezkeela. Jackendoff (1977)-ren ikusmoldea hartuta, osagai hori buru baten isladapena izango litzateke eta buru izateko aukerarik gehien dituen 'juntagailua' bera izango litzateke: *bezain, adina, hainbat, alegia*.

Horrela, HAIN eta BEZAIN funtsean gauza bera izango liriteke. Bakar bakarrik, BEZAIN-ek HAIN-ek ez bezala, Perpaus bat eskatzen duela osagarri gisa edo. Beraz, hiztegian, biak kategoria berekotzat eman behar ko liriteke. Nolabaiteko kuantifikatzaileak direnez, Q dei geniezaioke kategoria horri. Beraz, hiztegian honela markatuak agertuko litzaizkiguke: HAIN: [+Q], ...; BEZAIN: [+Q], [+P'—]¹⁶.

(15) Badirudi operazio hori egiteko erraztasunik handienak izen predikatuak ematen dituela eta, baina agian modu mugatuago batean, izen sintagma absolutuak, eta leku-denborazko kasuek. Ez du ematen ergatiboarekin edo datiboarekin, adibidez, *oso* normala denik:

- a. *Liburu polita erosi dut, oso*
 b. *Irakasle bikaina etorri zaigu, oso*
 c. *?Neska politak agurtu zaitu, oso*
 d. *?Neska politari eman diot oso*

Hau dela eta, honako baieztapen hau egitera iristen da O. de Urbina (1986: 180, 10. oh.): "Actually, in cases like the ones shown for *oso* 'very', it is not only that some elements do not seem to occur at any particular direction to the exclusion of the other. In fact, they appear scrambled with other sentential elements, the closest Basque gets to discontinuous constituency, or simply lack of an X" projection for X=Adj".

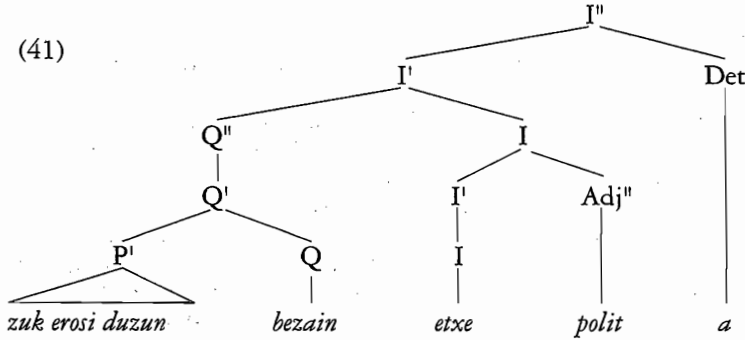
(16) Funtsean, *honela* eta *bezala* adberbioen artean legokeen diferentzia bera izango litzateke: HONELA: [+Adb]; BEZALA: [+Adb] [+P'—].

Konparazioa desberdintasunezkoa bada, badakigu BAINO ... -AGO agertuko zaigula. Hau adjetiboekin eta adberbioekin gertatzen da, baina baita GEHI- eta GUTXI-rekin ere¹⁷. Horrek esan nahi du, seguru asko, gure izen sintagmaren egituran elementu hauek menderatzen dituen adabegia nolabaiteko Adjetiboa izango dela.

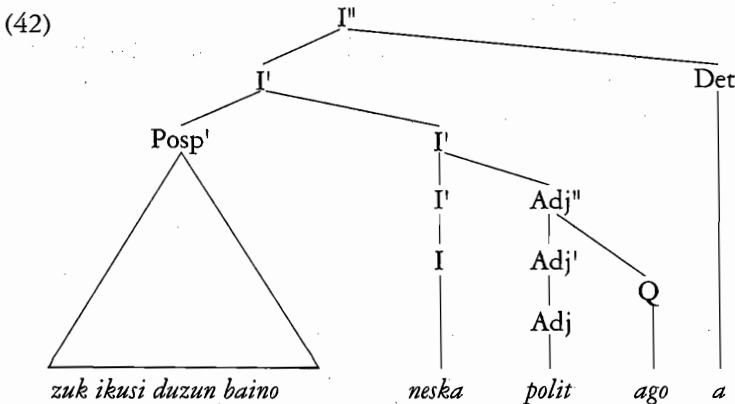
Baina hortik aparte, gramatikak ziurtatu behar du BAINO-dun sintagma edo perpausa -AGO-dun adjetibo bati erantsiko zaiola, **zuk irabazten duzun baino diru asko* edo **zu baino neska politak* bezalakorik gerta ez dakigun.

Horretarako bi bide proposa litezke: a) BAINO -AGO dena morfema "ez-jarrai"-tzat hartu (cf. Goenaga 1980: 318) edo b) adjetiboaren espezifikatzailetzat atzizki hori berori hartu. Orduan BAINO-dun perpausa adjetibo horrek gobernatutako perpaus osagarria izango litzateke¹⁸.

Bigarren bidea hobesten bada, eta hobetsi behar dela uste dut, berdintasunezko konparatiiboak eta desberdintasunezkoak zertxobait desberdin izango lirateke: berdintasunezkoetan perpausa graduatzaileari lotua aurkituko litzateke, Espezifikatzailearen lekua hartuz. Desberdintasunezkoetan, berriz, adjetiboaren espezifikatzailea alde batetik joango litzateke eta BAINO-dun perpausa perpaus osagarri bat izango litzateke. Beraz, honelatsu¹⁹:

Baina desberdintasunezko konparazioan:

(17) Hau dela eta, beti egin zait harrigarri zergatik esan daitekeen *oso gutxi*, *oso diru gutxi*, e.a. baina ez, oker ez banago, *?oso asko*, *?oso diru asko*.

(18) -AGO eratorpen atzizkitzat ere har genezake. Horrela, POLIT-ek eramango lituzkeen tasunen artean honako hau izango litzateke: [+Adj]... eta POLITAGO-k, HOBE-k bezala, bestalde, [+Adj], [+Konpar.].

(19) P' horietan suposatu behar diren hutsunez eta erreferentzikedetasunez ez dugu hemen ezer

Egitura horretan badira hainbat gauza badaezpadako, perpaus konparatiboa sintagmaren ezker aldean eta dagokion adjetiboagandik aparte agertu behar horrek sortzen dizkigunak. Perpaus horren sakoneko kokagunea adjetiboaren ondoan balego ez genuke hainbeste buruhauste izango, nahiz eta gero gertatzen bide diren ordena aldaketa horien berri ematen jakin beharko genukeen. Dena dela, proposatu dugun egituran *baino*-dun perpausa nolabaiteko posposizio sintagma edo izango litzateke edo nahiago bada, *baino* hori konplementatzailetzat har liteke²⁰. Baina, berriro ere, BAINO-k eta berdintasunezko konparatiboez erakusten duten jokabide desberdina hor dugu, zeren OSO-rekin gertatzen den bezala, BAINO-dun perpausa ere perpaus nagusian zehar mugi daiteke:

- (43) a. *Auto garestiagoa erosi dut zuk baino*
 b. * *Auto garestia erosi dut zuk bezain*

8.- *Amaitzeko*.- Izen sintagmak euskaraz hartzen duen tautaua eztabaidan jartzen saiatu gara. Garbi dago euskaraz ere hiru motatako osagaiak biltzen direla ISan. X-barra teoriak unibertsaltzat ematen dituen aldarrikapen urriak betetzen direla esango genuke euskaraz ere. Dena den, espezifikatzaile mailara iristerakoan aski badaezpadakoak gertatu zaizkigu ematen saiatu garen egiturak. Lan sakonagoa behar, hortaz. Hala ere, onartuta hiru mailatako jerarkia izen sintagmaren barruan, bai I' eta bai I, biak, errekursibotzat jo beharra dagoela pentsa liteke. Izenlagun deitzen duguna, gainera, sintagma horren hiru mailetan kokatua ager daitekeela esan daiteke, baldin eta subkategorizatutako konplementu izan badaitezke.

Dena den, zenbait osagaik erakusten duten mugikortasuna ikusirik, batzutan erakargarri egiten da, perpaus mailan bezala, IS mailan ere halako "irabiatze" edo "scrambling" tankerako zerbait gertatzen delako ideia. Hala ere, IS-ren barruan zenbait elementuk leku finkoa dute: batzuk erabat finkoa eta beste batzuk aski finkoa. Beste batzutan, IS-tik "kanpora" ere mugitzen direla ematen du zenbait elementu. Horientzat, segurua asko, IS-n oso kanpoko kokagunea pentsatu beharko da, aposizio moduko zerbait izango bait lirateke. Baina I'-ren eta I-en errekursibotasuna onartuta, ez dago horretarako inolako oztoporik.

Gure asmoa ez da izan gauza erabat egina eta behinbetikoa luzatzea, zenbait eztabaidagai eta gogoeta mahaigaineratzea baizik, euskal gramatikaren alor mugatu honetan ditugun iluntasunak plazaratzea.

Bibliografia

- Bresnan, J., 1972, *Theory of Complementation in English Syntax*. MIT-eko doktorego tesia.
 Chomsky, N., 1957, *Syntactic Structures*. Gaztelaniazko itzulpena: Siglo XXI, Madrid, 1974.
 Eguzkitza, A., 1986, *Topics on the Syntax of Basque and Romance*, (tesi argitaragabea), Univ. of California.
 Emonds, J., 1985, *A Unified Theory of Syntactic Categories*, Foris, Dordrecht.
 Euskaltzaindia, 1985, *Euskal gramatika. Lehen urratsak (EGLU)*, Iruñea.

esango, Adjetibo sintagman ager daitezkeen bestelako osagarriez ere (*bost metro luze, bost metro luzeago, askoz luzeago* e.a.) ez.

(20) Gai hau oso eztabaidatua izan da (cf. Bresnan (1972), Jackendoff (1977), Emonds (1985), ... Ez da gure asmoa hemen hau dena argitzen saiatzea, baina merezi luke, dudarik gabe, lantzea.

- Goenaga, P., 1980, *Gramatikā bideetan*,² Erein, Donostia.
- Hernanz, M. L. & J. M. Brucart, 1987, *La sintaxis*, Ed. Crítica, Barcelona.
- Jackendoff, R., 1977, *X Syntax: A Study of Phrase Structure*, MIT Press.
- Ortiz de Urbina, J., 1986, *Some Parameters in the Grammar of Basque* (tesi argitaragabea), Urbana, Illinois. [1989, Foris, Dordrecht].
- Oyharçabal, B., 1987, *Etude descriptive des constructions complexes en basque: propositions relatives, temporelles, conditionnelles et concessives* (tesi argitaragabea), Univ. de Paris 7.
- Radford, A., 1981, *Transformational Syntax* Cambridge Univ. Press, Cambridge.
- Rebuschi, G., 1984, *Structure de l'énoncé en basque*. SELAF, Paris.
- Rijk, R. de 1972, *Studies in Basque Syntax: Relative Clauses*, (tesi argitaragabea), MIT.
- , (1988), "Basque Syntax and Universal Grammar", *Euskara Biltzarra*. Eusko Jaurlaritza, Gasteiz, 69-88.
- Stowell, T., 1981, *Origins of Phrase Structure*, (tesi argitaragabea), MIT.
- Stuurman, F., 1985, *Phrase Structure Theory in Generative Grammar*, Foris, Dordrecht.
- Trask, R. L., 1983, "Euskal Izen Sintagmaren egituraz", in *Euskaltzaindia* (1983), *Piarres Lafitteri omenaldia*, Bilbo, 599-611.
- , 1984, *Synchronic and Diachronic Studies in the Grammar of Basque* (argitaragabeko tesia), Univ. of London.
- Villasante, L., 1974, *Palabras vascas compuestas y derivadas*, Ed. Franciscana Aránzazu, Oñate.
- Wilbur, T. H., 1979, *Prolegomena to a Grammar of Basque*, John Benjamins, Amsterdam.